

- 1920–1929 – Karl Renner Német Ausztria, csodálatos ország kezdetű verse,
- 1929-től – Ottokar Kernstock szerezte Osztrák hazafias dal,
- 1946-tól – Pauly von Preradovic Hegyek országa, folyóvizek országa c. költeménye.

A közép-európai himnuszok szövege és/vagy zenéje nemegyszer az egyik országból a másikba vándorol: a *Hej, szlávok* 1860-ig a szlovének himnuszaként szolgált, majd 1964-ben a jugoszláv himnusz része lett. A *Nem veszett még Lengyelország* némi változtatásokkal az ukrán himnuszban és a legutolsó jugoszláv himnuszban bukkant fel. Haydn császári himnusza lett a német himnusz dallama.

A himnusz, a himnikus ének ősrégi műfaj: már a sumér-akkád világban azonosították, ismerték az ószövetségben, az antik Görögországban, görög minták nyomán Rómában is. A kereszténység liturgiáiban zsoltár formájában éltek tovább a himnuszok. A humanizmus és a barokk korában ismét világiasodni kezdett e műfaj.

Kant szerint a himnuszok a „magasztos” kategóriájába tartoznak, s abban különböznek az „esztétikumtól”, hogy „határtalanok”. A „határtalan” csak a „végtelenhez” és a „roppanathoz” illeszthető. A „roppant” jelzőt ugyanakkor hol vonzóznak, hol pedig taszítóknak tartják.

A himnuszok magasztossága a zene és a szöveg magától értetődő tartozéka. Ebbe a magasztosságukba a himnuszok később mintegy „belefágytak”, s az esztétika szférájából átkerültek az „állami-politikai” szférába. Eközben megőrizték magukban a monumentalitás („roppantság”) jegyeit.

Míg a francia és az amerikai himnusz a nemzeti magátólértetődés és politikai öntudat, az individuális szabadság és állami szuverenitás megnyilvánulása, addig a közép-európai himnuszok a kollektív identitás iránti vágyat tematizálják. Bennük a tények és a vágyak közötti ellentmondás érhető tetten. A cseh és a szlovák himnuszban, de a lengyelnek és a magyarnak is, egyaránt jellemzője a bizonytalanság. A cseh himnuszban ez a lelegejétől fogva kifejeződik („Hol a hazám?”), a szlovák himnuszból pedig azt sem lehet megtudni, hogy ki ellen irányul a benne levő buzdítás, a villámok ellen-e (ony) vagy bizonyos elenség ellen (oni).

Futala Tibor

A szlovákiai romisztika áttekintése

Mann, Arne B.: Prehl'ad romistiky na Slovensku. = Slovenský národopis, 50. roč. 2002. 3–4. no. 421–430. p.

Szlovákia lakosságának 5,7%-a roma, ami több mint 300 ezer főt jelent. Vannak azonban, akik kétségbe vonják ezt a hivatalos adatot, négy usque ötszázezerre teszik a számukat. A romák a szlovákokhoz és a többi nemzetiség tagjaihoz képest is – antropológiai jegyekkel, nyelvükkel és társadalmi státusukkal (marginális voltukkal) egyaránt – a „másság” kategóriájába tartoznak. A törzslakosság bizalmatlan velük szemben, ha ugyan nem (általában rejtett módon) ellenséges.

A szlovákiai romisztikai irodalom (a róluk és az általuk létrehozott szépirodalomon kívül) meglehetősen gazdag. Róla két bibliográfia is tájékoztat, úm.:

Pellar, Ruben: Bibliografie romistické literatury. [A romisztikai irodalom bibliográfiája.] Olomouc, 1994, Univerzita Palackého. 139 p.

Farah, Valéria: Rómovia v literatúre (1945–1999). Výberová bibliografia. [Romák az irodalomban: 1945–1999. Válogatott bibliográfia.] Košice, 2000. Krajská štátna knižnica. 128 p.

Ezek a bibliográfiák teszik lehetővé, hogy az alábbi áttekintésben eltekintsünk a fel- említett címek eredetiben való közlésétől, illetve hogy csak a majdnem 250 éves termés legjelentősebb szerzőire és műveire hívjuk fel a figyelmet.

Sokáig azt hitték, hogy a romák Egyiptomból származnak, mivel „kis Egyiptom hercegeinek” adták ki magukat. Váli István, a Révkomárom melletti Almás község tisztelete- se szógyűjtéséből kiindulva H. M. G. Grellmann (1787) mutatott rá indiai eredetükre. Ő eközben a Wiener Anzeigen 1763. évfolyamára is forrásként utal, amelyben Samuel Augustini ab Hortis szépeességi evangélikus tiszteletes 39 folytatásban tudósított a ma- gyarországi cigányokról. (Sokáig lappangott ez a folyóirat, a 90-es évek elején a pozso- nyi Egyetemi Könyvtárban Viera Urbancová talált rá. Azóta német–szlovák változatban ki is adták, s mint ilyen mai kutatók számára is fontos forrásul szolgál.)

Az 1893. évi magyarországi cigányösszeírás természetesen Szlovákia mai területén élt cigányságot is felölelte; adatgazdagsága folytán ugyancsak megőrizte forrásértékét. A 19. században főleg nyelvészeti kutatásokat végeztek a romisztika területén (Ihnátkó György, Antoine Kalina, Pavol Lichner, Rudolf von Sowa, József főherceg), amelyek a két világ- háború között sem maradtak abba. Ekkor a néprajzi kutatások is mindinkább polgárjogot nyertek.

1945 után újult érdeklődés nyilvánult meg a romák iránt. A kommunista párt uralta ál- lam azonban deformálta ezt az érdeklődést azzal, hogy a népcsoportot szociális problé- maként kezelte, nem vagy alig ismerte el sajátos különvalóságát, s mindenáron integrál- ni akarta a törzslakosságba, aminek igazi eredménye nem lett.

A kutatók kényszerűségből, nemegyszer erőszaktól tartva vették csak át a hatalom roma- politikai parancsolatait, s megpróbálták legalább „kendőzve” elmondani az igazságot, azt ti., hogy a romák külön etnikai csoport, amelynek külön nyelve, szokásrendszere, életvitele stb. van. Így járt a korszak legjelesebb kutatója, Emília Horváthová-Čajánková (1931–1996) is, aki 21 évesen elsőként végzett a romák vonatkozásában néprajzi-szocioló- giai kutatómunkát. Az ő tanulmányait a hivatalos kritika ledorongoló módon fogadta, úgy- hogy 1964-ben kiadott – *Cigányok Szlovákiában* című – monográfiájában kénytelen volt bi- zonyos következtetéseket a hatalom szájaizéhez igazítani. Rajta kívül ebből az időszakból Zdenka Jammnická-Šmerglóvát, Anna Jurovát, Eva Davidovát, Ctíbor Nečast kell megemlí- teni azzal, hogy az ő munkásságuk átnyúlik a „bársonyos forradalom” utáni időszakra is.

A kommunista Csehszlovákiában „új utakra” készülődve a romakutató szakemberek új- ra és újra kísérletet tettek a problematika érdemi felvetésére és kezelésére (Prága, illetve Východná 1986, ahol Viliam Gruška először mondta ki nyilvánosan, hogy a romák önálló etnikumot alkotnak, s ennek az etnikumnak saját története, nyelve és kultúrája van).

1988-ban a *Slovenský národopis* első száma több mint 20 romisztikai közleményt pub- likált. Itt, akárcsak az 1992. évi, *Ismeretlen romák* c. gyűjteményes kötetben gyakorlati- lag mindenki szerepelt, akinek romisztikai érdeklődése elérte a tudományosság szintjét.

Örvendetes, hogy az Akadémia néprajzi, társadalomtudományi és történeti intézeté- ben, valamint szlovákiai és cseh egyetemeken azóta is intenzívebbé vált a romakutatás, megindultak a szótár- és a tankönyvkiadási munkálatok. Ennek ellenére nem valamennyi publikációt fogadott elismerés. Például A. B. Mann *Roma történelem* (2000) c. tanköny- ve volt az első olyan könyv, amelyet a Szlovák Köztársaságban betiltottak nem minden- kinek tetsző szemlélete és önkényesnek tartott adatközlése miatt. (A cseh nyelvű változat- tal nem esett meg ez a kellemetlenség.)